

Szakkönyvtárak és tudományos kommunikáció

A tudomány erőteljes behatolása a termelésbe — a tudomány közvetlen termelőerővé válása — feltételezi az új ismeretek gyors és hatékony alkalmazását. A nagy versenyben a tudományos ismeretek lassanként fontosabb tényezővé válnak, mint a nyersanyag- és energiaforrások.

Ez a szükséglet hozta létre a műszaki könyvtárakat s később a dokumentációs-információs irodákat. Ma már nincs vállalat vagy intézmény (eltekintve a legkisebbektől), amelynek ne volna műszaki könyvtára. A könyvtárba fektetett pénz — jelentette ki egy amerikai nagyvállalat igazgatója — jobban jövedelmez, mint a bányarészvények. Szakkönyvtári egyesületek működnek, a Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetségének (IFIA — International Federation of Library Associations) szakkönyvtári ágazata van, folyóiratok, nemzetközi tanácskozások tárgyalják e könyvtárak problémáit.

Mi indokolja a szakkönyvtáraknak az általános könyvtárügytől független bemutatását? Minden könyvtárnak az a célja és rendeltetése, hogy kapcsolatot teremtsen a dokumentumokban rögzített információk és az olvasó-felhasználó között. Funkciói is ugyanazok: a dokumentumok beszerzése, az állomány feltárása és megszervezése, az olvasók tájékoztatása. A funkciók ellátásában azonban már nagy különbségek mutatkoznak. A közművelődési vagy általános tudományos könyvtárak a legkülönbözőbb kategóriákhoz tartozó nagy számú olvasó ellátását szolgálják, s ezért állományuk sokoldalú kell hogy legyen, a szakkönyvtárak viszont a fenntartó intézmény, vállalat szakembereinek információs igényéhez igazodnak, gyűjtőköriük egy vagy néhány szakterületre korlátozódik, s állományukban a könyv mellett jelentős helyet foglalnak el a folyóiratok, kutatási jelentések, szabványok, szakirodalmi leírások.

A szakkönyvtár olvasóját legtöbbször nem maga a dokumentum érdekli, hanem a benne rögzített információ. A vegyész, aki egy vegyület olvadáspontját keresi, a gépészmérnök, aki egy ötvözet szakítási szilárdságára kíváncsi, nem törődik azzal, milyen kézikönyvben, folyóiratban, szabványban kapja meg az adatokat. Ezért a szakkönyvtár információ-orientált, s állományát főleg ilyen szempontból kell feltárnia.

Nagy a különbség a szakkönyvtárak és más könyvtártípusok tájékoztató tevékenysége között. Az informatika — a tudományos tájékoztatás elmélete — és a könyvtártudomány képviselői évtizedek óta vitatkoznak a könyvtár és a tudományos tájékoztatás viszonyán. Meddig terjed az egyik hatásköre, s hol kezdődik a másiké, alárendeltségi vagy mellérendeltségi viszonyban vannak-e egymással, és így tovább. Anélkül, hogy tagadnók a kétféle tevékenységi forma közötti különbségeket, meg kell állapítanunk, hogy lényegében ugyanannak a

tevékenységnek — az információközvetítésnek — különböző aspektusairól van szó, s nagyon valószínű, hogy előbb-utóbb az információ általános tudománya fogja egységbe foglalni más tevékenységi formákkal a két, ma még néha szemben álló tábor. Ez az egység a műszaki könyvtárak gyakorlatában már meg is valósult. Akár úgy, hogy a dokumentációs iroda keretében működik a szakkönyvtár, akár fordítva. A lényeges az, hogy egyik sem ér sokat a másik nélkül. A két tevékenységi forma közeledését bizonyítja egyébként, hogy a közkönyvtárakban a hagyományos bibliográfiai tájékoztatás mellett egyre nagyobb szerepet kapnak a tájékoztatás modern formái is.

A szakkönyvtár tehát a tudományos-műszaki tájékoztatás műhelye, amely olvasói információs igényeit három úton elégíti ki. A folyamatos tájékoztatás állandó értesítés a dokumentumokban megjelenő információkról. A visszakereső, retrospektív tájékoztatás valamely probléma irodalmát tárja fel hosszabb-rövidebb időszakra visszamenőleg. Az úgynevezett referens szolgálat célja pedig egy-egy konkrét, rendszerint valamilyen adatra, képletre, gyártási eljárásra vonatkozó kérdés megválaszolása. Ezeket a feladatokat a szakkönyvtár természetesen csak akkor tudja ellátni, ha állományát kellő mélységig feltárja, megfelelő katalógusrendszert épít ki, s fel van szerelve a korszerű tájékoztatás eszközeivel.

A könyvtár működésének három feltétele van: megfelelő állomány, helyiség és szakember. A három közül az utolsó a legfontosabb. Szakember nélkül a legkorszerűbb épületben elhelyezett, a lehető legteljesebb állományú könyvtár is csak könyvraktár, a jó könyvtáros viszont mostoha körülmények között is tud eredményes munkát végezni. A szakkönyvtárosi mesterség (bocsánat: hivatás!) rendkívül nehéz. A jó szakkönyvtárosnak nemcsak a könyvtár-tudományban kell jártasnak lennie. Ismernie kell a tájékoztatás korszerű eszközeit, módszereit, és ismernie kell — természetesen bizonyos mélységig — azt a szakterületet, ahol dolgozik, ismernie kell annak alapvető irodalmát, a legfontosabb kézikönyveket, adattárakat, referáló lapokat, s tisztában kell lennie intézményének, vállalatának működésével, feladataival, problémáival. Érthető, hogy sok országban különleges program alapján folyik a szakkönyvtáros-képzés, s az is érthető, hogy a jó szakkönyvtáros világszerte „hiánycikk”.

Hogyan teljesítik hazai szakkönyvtáraink a társadalmi kommunikációban rájuk háruló feladatokat, hogyan járulnak hozzá sajátos eszközeikkel az anyagi és szellemi javak termelésének tökéletesítéséhez? Az 1971-es Statisztikai Évkönyv (Anuarul statistic al R. S. R. 1971) szerint hazánkban 4 538 szakkönyvtár működik. Állományuk 14 450 000 kötet. Ha arra gondolunk, hogy negyedszázaddal ezelőtt mindössze néhány nagyüzemünknek volt saját szakkönyvtára, az előbb idézett számok nagyszerű fejlődést jeleznek.

Sok olyan könyvtárunk van, amely hivatása magaslatán áll, tökéletesen kielégíti az információ-felhasználók (kutatók, tervezők, mérnökök, közgazdászok) szükségleteit. Nem egy szakkönyvtárunk azonban — bocsánattal legyen mondva — alig érdemli meg a könyvtár nevet. Alkalmatlan helyiségben működik, rosszul raktározott, felületesen feldolgozott az állománya, mesterségét nem értő könyvtáros vezeti, s a könyvtárat csak hírből ismerő szakemberek dolgoznak az üzemben. Ez a képlet, sajnos, eléggé általános.

Tekintsünk most el a helyi problémáktól (a könyvtár szerepét, fontosságát meg nem értő vezetőség, objektív helyhiány), s vegyük sorra azokat a fontosabb okokat, amelyek végeredményben a legjobban működő könyvtárak munkájára is kihatnak.

A legnagyobb probléma — s végeredményben minden baj gyökere — a szakemberhiány. Nincsenek szakkönyvtárosaink. Egyetlen példa: Marosvásárhely húsz vállalati könyvtára közül egyetlenegyben dolgozik könyvtárosi technikumot (nem szakkönyvtárosi technikumot!) végzett könyvtáros. Szakkönyvtáraink alkalmazottai közül sokan a legelemibb könyvtárosi fogalmakkal sincsenek tisztában (horribile dictu: az egyik könyvtáros arra a kérdésre, hogy van-e a könyvtárnak katalógusa, így válaszolt: mi az?). Kis túlzással azt mondhatnók, hogy manapság minden szakismeret nélkül — csak segédmunkás vagy szakkönyvtáros lehet valaki. A Központi Műszaki Dokumentációs Intézet (ICDT) időnként rendez ugyan néhány napos tanfolyamokat, de ezek — mondanom sem kell — nem pótolják az alapos képzést. Nagyon időszerű lenne végre a szakkönyvtáros-oktatás megoldása.

A másik probléma a szakkönyvtárak „társadalmonkivülisége“. Elméletileg a vállalati könyvtárak a szakágazati dokumentációs központ, illetve az ICDT felügyelete alá tartoznak. Gyakorlatilag viszont nem tartoznak sehova. A könyvtáraknak nincs egységes működési szabályzatuk, s a könyvtárosok nem kapnak semmilyen metodikai irányítást, segítséget. Ennek nemcsak az a következménye, hogy ahány könyvtár, annyi szokás, hanem az is, hogy nincs együttműködés a szakkönyvtárak között. S ez a harmadik súlyos probléma. Sokszor ugyanabban a városban dolgozó könyvtárosok nem ismerik egymást. Márpedig a könyvtárak együttműködése nélkül nem lehet eredményes tájékoztató munkát végezni. A szakkönyvtárat éppen az jellemzi, hogy gyűjtőköre korlátozott. A szakemberek érdeklődési köre viszont sokkal nagyobb. Az igényeket csakis operatív könyvtárközi cserével lehet kielégíteni: ehhez pedig elengedhetetlen a könyvtárak szoros együttműködése. A külföldi kiadványok beszerzésében az együttműködés hiánya súlyos anyagi károkat is okoz (ilyenek például a párhuzamos folyóiratelőfizetések).

Ezek a problémák — s itt csak a legfontosabbakat említettük — nem először fogalmazódnak meg. Talán egyszer meghallgatásra is találhatnak.

Fülöp Géza

Le a szépet a falról!

A művészettörténet a bizonyították arra, hogy periódusonként milyen mértékben toldott el a hangsúly a szubjektív lét kérdéseinek megoldása, avagy a társadalmat átfogó funkcionális esztétika programja felé. A XX. század tudományos-technológiai és információs eredményei döntő módon alakítják gondolkodásunkat. Létkérdéseire a mai ember elsősorban gondolattal és a technika eredményeinek segítségével próbál feleletet kapni. A termelőmunkában például egy adott tárgyat vagy szerszámot elejétől végig gép hoz létre, munkafázisok egymásutániságán keresztül, s mindezt az ember értelemmel vezényli. A mai ember többet tud saját eredetéről, az anyag legbelsőbb struktúráiról és ezek viselkedési módjairól, a világról nagy halmaz új információval rendelkezik, ezeket rendszerezi, és általános érvényű következtetéseket von le. S az új eredmények arra kényszerítik, hogy új véleményt alkosson, új határozatokat hozzon különböző területeken jelentkező állapotokról, összefüggésekről,

jelenségekről. Így nemcsak mennyiségileg, de elsősorban minőségében bővül a világról alkotott képünk; nem egy élettelen, statikus állapotot, egymástól elszakított adatok sorát, hanem egy dinamikus, állandóan változó állapotot érzékelünk — az egymás alkotóelemeit a legváratlanabb módon befolyásoló interferenciás hullámmozgást.

Amilyen mértékben a művészet szerves része az életnek, a gondolkodásnak és megismerésnek, úgy ezen állandó metamorfózisnak az elszenvedője is. Egy demokratikus és szocialista felfogásra épülő társadalom művészetére nem az elzárkózottság, befelé fordulás, passzív látásmód jellemző, hanem ellenkezőleg, a sokrétű kommunikáció, melyet a civilizált életforma megkövetel a műveltség irányában, s a művészet aktív részvétele a társadalom szellemi és anyagi formálásában. Tehát e művészet fő célja: a „szépet“ le a falról, és kiterjeszteni az élet minden területére. Itt a „szép“ a maga funkcionalitásában formáló erőként hat érzékenységünkre, gondolkodásunkra, befolyásoló viselkedésünkben. Döntő fontosságú művészettörténeti esemény volt e tekintetben a Bauhaus megalakulása (1919), amely azon túl, hogy az első színvonalas és intézményes megfogalmazása (elméletben és gyakorlatban) e törekvésnek, pozitívan befolyásolta más iskolák megjelenését és nagy művészi egyéniségek kialakulását. Ezen a ponton újra felmerül a képzőművészet szintézisének gondolata. Az érzékenység és látásmód nevelése feltételezi a művészeti alkotással való állandó kapcsolatot. Ebben nagy segítségünkre lehet a technológia, amely lehetővé teszi az új művészeti tárgyak sokszorosítását.

A FORMA—SZÍN segítségével orvosolhatjuk környezetünk nyomasztó unalmasságát, ridegségét, mely végül is veszélyezteti lelki egyensúlyunkat. Ezek a nagy és optimista feladatok, komplex jellegűknél fogva, meghaladják az egyén teherbíró képességeit — itt jelentkezik a csoportmunka szültségessége. Ma már egy épület megtervezésekor nemcsak mérnökök és építészek ülnek asztalhoz, de a pszichológus, biológus és a képzőművész véleményének figyelembevétele nélkül nem születethet kielégítő terv. Mert nem mindegy az a mód, ahogy két sík egymáshoz kapcsolódik — döntő fontosságúak az arányok, irányok, az épület nagy formájától a kilincs megtervezéséig csak az egységes, dinamikus látásmód vezethet eredményre. Ezenkívül a mai plasztika nagy erőbevetéssel kutatja azt a „végtelen“ folyamatot, amely azonosul a tér—idő kereteiben lezajló állandó mozgással, fejlődéssel. Kutatja azt az objektív törvényekre épülő mechanizmust, amely létrehozza az „ÁTVÁLTOZÁSOKAT“, és képes minden helyzetben új egyensúlyt teremteni. Gondoljunk a nappal és éjszaka törvényszerű bekövetkezésére, a négy évszakra vagy egy virág életére. Mindezt a látás segítségével érzékeljük. Tehát egy adott ponton minden: szín és forma és ezek mozgása. Ma leginkább az érdekel, hogyan lesz valamiből valami más. Ilyen értelemben a mai plasztika minden új lehetőséget felhasznál és program megvalósítására. Új forrásként szolgál a mesterséges fény és mozgás. Mindez nem elidegenedés, hanem a szép és egészség szétárasztása — egyszóval: e művészet lehetővé teszi, hogy akkor is gyönyörködjem a „szívárványban“, amikor azt a természetben éppen akkor nem látni. Bizonyítotték ez arra, hogy milyen mértékben különbözünk mi, emberek a természetben található más életmegnyilvánulásoktól — ez pedig a nagy, örök egyensúly: értelmünk és érzelmeink.

Induljunk becsülettel, értelemmel és munkával az új együttélés művészete felé.

Kancsura István